

I sine afsluttende bemærkninger siger Scharling, at både Gr. og den senere Schelling har efterladt sig et problem til vor tid; det gælder for kirken om „på den ene side at undgå kristendommens udflyden i almenreligiøsitet, på den anden at undgå kirkens isolation overfor det almindelige åndsliv og folkeliv“. Scharling har vist, at Gr.s hovedproblem i det livsafsnit, han behandler, blev at skille kristendommen ud fra almenreligiøsiteten, og dette måtte nødvendigvis for Gr.s modstandere tage sig ud som en isolering af kirken fra det almindelige åndsliv. Imidlertid drejede det sig jo for Gr. *allerede i 1810* om påny at knytte forbindelsen med folkelivet, og senere, især efter 1825, lykkedes det ham jo også at levendegøre det kristne trosindhold netop ved en tilnærmelse til det almindelige åndsliv og folkeliv. Det var også en sådan tilnærmelse og levendegørelse, der dæmrede for ham i den romantiske periode 1805—10. Det er naturligvis overfladisk og vildledende af denne grund at betegne Gr.s åndsretning efter 1825 med ordet „romantik“; men det er nødvendigt at erkende, at der er en forbindelse. Ligheden består i det ønske om at *vække* til kristent liv, der udtrykte sig allerede i „Om Religion og Liturgie“ og i den *begejstring*, der karakteriserer både ungdomsværkerne og værkerne efter 1825, men som står i skarp modsætning til den kritiske tone i arbejderne fra de mellemliggende år.

Det, der adskiller de to faser i Gr.s forfatterskab, er kravet om en klar skelnen mellem romantik og kristendom. Det kom til ham i 1810, og han opgav det aldrig. I indledningen til „Nordens Mythologi“ 1832 erklærede Gr. sig villig til at „holde Skole“ sammen med „Naturalisterne“, som han da kaldte romantikerne, *men først* „naar vi blive os vor Mod-Sætning klart bevidste“, „saa vi staae mod hinanden som Chaldæer og Copernicaner i Aandens Verden“ (VU IV s. 26 f). Der er her fra Gr.s side ikke tale om noget kompromis; han fastholder kravet om et klart skel, et skel, der siden ofte har været udvisket, men som blev stærkt fremhævet i *Jakob Knudsens* forfatterskab. I C. I. Scharlings bog er dets eksistens og tilblivelse på overbevisende måde dokumenteret.

William Michelsen.

Folkehøjskolerne og Folket.

Det er vel næppe for store Ord, naar Roar Skovmand i Indledningen til sin Højskoledisputats¹⁾ slaar fast, at Folkehøjskolen er „en Oplysningsbevægelse af saa indgribende Betydning for det danske Folks Udvikling i sidste Halvdel af det 19. Aarhundrede, at denne Udvikling simpelthen kun kan forstaaes i Sammenhæng med denne Bevægelse“. Men det er jo kun rigtigt, naar Talen er om det Landbo-Danmark, der dengang betød noget mere end nu. Højskolebevægelsen og visse andre store Kulturfaktorer viser os et Land, der ikke blot — som i Hostrups Sang — er kløvet af Have og Fjender, men ogsaa ganske bravt delt i social og kulturel Henseende. Vel havde København en Vartovmenighed og fik ret tidligt en Højskoleforening, men den grundtvigske Folkehøjskole støbtes

¹⁾ Roar Skovmand: Folkehøjskolen i Danmark 1841—1892. Det danske Forlag. 1944.

som Kirkeklokken til „den lille By“ og det aabne Land, selv om Grundtvigs oprindelige Tanke rakte videre. Først i det 20. Aarhundrede har Højskolen gjort beskedne Terrænvindinger i By- og Arbejdersamfund.

Historisk set er der intet overraskende i denne Udvikling. Ideen til et Oplysningsarbejde for den voksne Landbounddom spirede frem paa de store Landboreformers frodige Ager. Den unge Grundtvig var selv blandt dem, der kunde drømme om at „opbyde alt for Bønders Opklaring“ og i Tidens Aand arbejde for at udrydde Overtro, Fattigdom og Laster hos Almuen. Vi ved, at hans Højskoletanke en Menneskealder senere havde bredere Grund og højere Rejsning: det fælles-nordiske Universitet og „Skolen i Soer“ — indtil Virkelighedens Krav ogsaa gjorde ham til Talsmand for Skolen i Sønderjylland, Rødding Højskole. Men det var, som Skovmand fremhæver, mindre Grundtvigs Højskoleideer end Skolelærer Rs. Sørensens Planer om „højere Bondeskoler“ der blev diskuteret midt i 1840'erne. Landbrugsskoler med social og politisk betonet Undervisning var, hvad det tegnede til. Først efter 1864 blev det efterhaanden klart, at den grundtvigske Højskoleidé vilde blive den sejrende, og at de mange „højere Bondeskoler“ kun i ringe Grad skulde blive Landbrugsskoler. Folkehøjskolerne fik deres nye Navn med Rette. De stod som et Tilbud til hele Folket, hvis store Flertal endnu kom fra Bondehjem.

Man kan undre sig over, at ingen før Roar Skovmand har skrevet Højskolens Historie ud fra en udpræget forskningsmæssig Indstilling. Men de Højskolemænd, der tillige var Videnskabsmænd — Navne som Poul la Cour og Dr. Marius Kristensen melder sig — var ikke først og fremmest Historikere. Andre af Højskolens Historiskrivere stod som Ludvig Schrøder og Holger Begtrup midt i det store folkelige Arbejde, som for dem ubetinget var Hovedsagen, og deres Skildringer blev et mere eller mindre personligt præget Tilbageblik paa Højskolens Virksomhed, fremfor alt dens sejrige Gennembrud. Der var i deres Fremstillinger megen Idehistorie, og det samme gælder Anders Vedels Optakt til „Den danske Folkehøjskole gennem hundrede Aar“, et Værk, der i sin Helhed mere blev en alsidig Oversigt end en virkelig Undersøgelse af Folkehøjskolens Udvikling.

Til Belysning af den samlede Virksomhed paa de mange Skoler, der tilsammen udgjorde Folkehøjskolen, ydede en anden Historiker, Højskoleforstander H. Rosendal, Lyngby, et værdifuldt Bidrag, da han i 1894 udgav „Danmarks Folkehøjskoler og Landbrugsskoler 1844—1894“ med skematiske Oplysninger om Skolernes Oprettelse, Ejendomsforhold, Lærerkræfter, Elevtal m. v. Skovmand har udvidet og forbedret dette eksakte Materiale, de statistiske Afsnit i hans Fremstilling er maaske ikke de morsomste, men hører til de mest fortjenstfulde. Netop paa dette Omraade var Oprydning og kritisk Eftersyn paa sin Plads.

Roar Skovmand har klogeligt begrænset sine Undersøgelser til „ganske bestemte Sider af Udviklingen“. Der er skrevet og talt saa meget om Højskolens Idé, at han straks slaar bak paa dette Omraade. Det interesserer ham mere, hvorledes Ideer og Planer blev ført ud i Livet, ofte i ændret Skikkelse efter Virkelighedens Krav. Selve Skolevirksomheden i dens Mangesidighed bliver hans Hovedemne, men rigtignok fuldt saa meget som en Udstraaing af Høj-

skolemændenes Personlighed, deres idébetonede Initiativ og Meningskamp, end som en Redegørelse for Skolernes daglige Arbejde og Paavirkning af de unge Sind. Det kan vel ikke være anderledes. Skovmand har til sin Raadighed haft en Række fremtrædende Højskolemænds Privatarkiver, der sammen med Materiale i ministerielle Arkiver har været en Hovedkilde for hans Fremstilling. Dette store Brevstof kan fortælle meget om Højskolearbejdet og dets Retningslinier, men forholdsvis lidt om Resultaterne: Elevernes og andre Tilhøreres Udbytte af, hvad Højskolen havde at bringe. Med umiskendelig Glæde gengiver Skovmand Uddrag af Højskoleelevers Breve, men han er ganske klar over, at det, som disse „dejlige Karle“ (for at tale med Ernst Trier) skrev til deres gamle Forstandere, ikke kan blive et fuldgyldigt Udtryk for Højskolens Betydning i Almindelighed. Hvad det store Flertal følte og mente, ved vi ikke. Men Skovmand bygger paa et tilforladeligt Indtryk, naar han slutter sin Fremstilling med en noget patetisk Erklæring om de Hundredtusinder, der velsigner Højskolen for dens Paavirkning. „Havde de kunnet skrive med en Evne, der svarede til deres Oplevelses Styrke, saa havde Højskolens Verden opnaaet en ganske anden Dom end den fik i den konservative Presse og for den Sags Skyld ogsaa i den „europæiske“ — i Danmark!“

Disse Ord peger hen mod den Vurdering af Folkehøjskolens Gerning, som bl. a. kom til Udtryk i den danske Rigsdag, hvis Stilling til Oplysningsarbejdet Skovmand med Omhu har belyst. Man maa dog ikke drage den forhastede og følelsesbetonede Slutning, at Højskoleeleverne, hvis de kunde „skrive“, vilde være selvskevne Dommere i deres egen Sag. Højskolens Frugter kan ikke vejes og maales, i hvert Fald kun en mindre Del af dem. Man kan ikke uden videre sammenligne Udbyttet af Vækkelses- og Kundskabsskolernes Virksomhed, navnlig da mange Skoler var baade „oplysende“ og „oplivende“, hvis man overhovedet kan anvende dette Koldske Skelnemærke. Underlødige „Aandelighed“ — og den kunde jo forekomme paa Højskolerne — var muligvis mindre værd end livlig og forstandig Kundskabsmeddelelse, men var *det* Elevernes Opfattelse?

Folkehøjskolerne aabnede nye Horisonter, nye Tanke- og Følelsesverdener for den skolesøgende Landbougdom. Men der var samtidig en meget nærliggende Fare for, at Højskolen først og fremmest vilde udvikle Elevernes Sans for dens egne Virkemidler. Det er i sig selv forunderligt, at den grundtvigske Højskole med dens stærkt romantisk prægede Billedverden og dens megen Tale om Aandslivet fik saa stor en Del af Bondestanden som beundrende og hjertegrebne Tilhørere. Men Kritikken fra rationalistisk Side udeblev naturligvis ikke. Velkendt er Viggo Hørups Bemærkning fra 1884, som han dog ikke selv lod fremkomme paa Tryk: „I det Øjeblik vi skulde bruge Bonderealismen, fristede vi den komiske Vanskæbne, at samme Realisme forvandlede sig til Idealisme. Pumpende efter sund Sans og rent materielle Interesser fik vi Spandene fulde af den gamle, fantastiske Kulturs Spildevand.“ Noget tilsvarende mente Henrik Pontoppidan, der selv havde været Højskolelærer som ung og senere i sin skeptiske Kulturvurdering kom til den Opfattelse, at Grundtvig i væsentlig Grad havde forkludret Bondens naturlige Udviklingsmuligheder. Dette Syn paa Højskolebonden havde sin Rod i Tiden før Andelsbevægelsen. Med det hurtigt

fremvoksende Foreningsliv, som er karakteristisk for „Andelstiden“, fik Højskolen sin rundelige Del af Æren for det store materielle Fremstød (Skovmand, der kun beskæftiger sig med Andelsbevægelsens første Tiaar, kommer meget lidt ind paa denne betydningsfulde Sag). Den sunde materialistiske Sans, som Hørup efterlyste, savnede Højskolebønderne saavist ikke, navnlig ikke i andet Slægtled, der bl. a. blev taget op til Behandling af en højskolevenlig Digter som Johan Skjoldborg („Bjærregaarden“, 1904). Men det var ikke ensbetydende med social Forstaaelse og aandeligt Vidsyn. Om Højskolens Mangler paa dette Omraade taler Kritikken Gang paa Gang i det 20. Aarhundrede. Og hertil kom Kravet om Ægthed og Respekt for den folkelige Naturgrund.

Med sin særprægede etiske Indstilling blev Digteren Jakob Knudsen paa een Gang Højskolens Ven og dens fordringsfulde Kritiker. Højskolen skulde først og fremmest være *folkelig*, hvad de fleste andre Undervisningsanstalter ikke var. Det blev den efter Knudsens Mening hverken ved at moralisere eller undervise let tilgængeligt. Afgørende var det, om Højskolen forstod at bevare og udvikle det ægte og værdifulde i Bondens Væsen netop i en Tid, hvor Bondestanden blev mere fremtrædende i det offentlige Liv. Højskolen skulde ikke skabe en helt ny Bondekultur, men lære Bonden at hævde sin Ejendommelighed. „Her er det, Højskolerne øver en Gjerning, — omend de ikke sjælden — simpelthen af Uformuenhed — maa lade den ligge.“¹⁾ Uformuenheden kunde skyldes svigtende Blik for Opgaven, men ogsaa Mangel paa naturlige Forudsætninger. Som bekendt kom mange af Højskolens bedste Mænd fra andre Samfundskredse: Trier, Nørregaard og Baagø var Københavnerne, Schrøder Skovridersøn, Kold stod Landalmuen nærmere, men var dog Haandværkersøn fra Provinsbyen. Saa værdifuldt det var, at „Vækkelsen“ sprang over de sociale Skel, maa man dog mene, at Bourgeoisiets Sønner savnede Betingelser for at styrke en ægte „Bondekultur“. Og Lars Bjørnbak, der i sit eget stridbare Væsen havde ikke saa lidt stædig Bondenatur, saa jo nærmest en Opgave i at udslette Særegenheder, der skilte Bønder fra andre, „finere“ Stænder.

Ud fra en mere moderne Indstilling vil man spørge, om Folkehøjskolen skærpede sine Elevers Evne til at opfatte, tænke og handle selvstændigt. Vi kan ikke afgøre, hvor meget der gik tabt ved et Kulturskifte, som Højskolen langtfra var ene om at fremskynde. Men positivt og negativt er forunderligt blandet. Det var Folkehøjskolens Fortjeneste, at den gjorde saa mange af sine Elever gladede ved at leve og mere indstillet paa at udrette noget af Værdi, gerne i Fløk med ligesindede — en Efterfølgelse af Grundtvigs „Et jævnt og muntert, virksomt Liv paa Jord —“. Men det var forstaaeligt, om Folkehøjskolen ofte kun rejste en Stemningsbølge, af usædvanlig Styrke og Varighed ganske vist, men uden blivende Bærekraft i den enkeltes Liv. Det rokker dog ikke ved Højskolens Betydning som virksom Faktor i den folkelige Udvikling.

Naar det er saa vanskeligt at dømme retfærdigt om Højskolens Styrke og Svaghed, skyldes det for en Del dens nære Sammenhæng med den kirkelige Bevægelse. Det er vel næppe muligt paa videnskabelig Basis at give en fuldt

¹⁾ Jak. Knudsens Foredrag „Den lærde Skole og Folkehøjskolen“ (1903), trykt i „Livsfilosofi“, S. 59—84.

tilfredsstillende Analyse af den rige Vekselvirkning mellem grundtvigsk Aandsliv i Kirke og Skole, hvortil endnu maa føjes: i Landbohjem og Forsamlingshuse. Men til en omhyggelig Fremstilling af Folkehøjskolens Historie hører dog nok, at disse andre Voksesteder for det folkelige Oplysningsarbejde mere end strejfes. Ved Siden af Højskoleforstandere og -lærere har mange Præster og Skolelærere Landet over Krav paa en Plads i Oplysningsbevægelsen. Uden at det er Roar Skovmands Hensigt fremtræder Højskolens Virksomhed i hans Fremstilling svagere underbygget i folkelig Henseende, end det faktisk var Tilfældet. Helhedsbilledet vilde ogsaa have vundet ved en stærkere Fremhævelse af Kontakten med det nye Initiativ paa det landøkonomiske Omraade, som Landbrugsskolernes Mænd ikke var ene om. Her er et af de Omraader, hvor det mærkes, at Forfatteren vel kender Højskolen indefra, men til Bondens Verden kommer han udefra.

Overvejende nyt er det store Kildemateriale, Skovmand har fremdraget til Belysning af Rigsdagens og Regeringens Stilling til Folkehøjskolerne. Det omhandler ikke blot Spørgsmaalet om Bevillinger og Skoletilsyn, men giver gode Bidrag til Forstaaelse af, hvorledes Højskolen gennem 40 Aar stillede sig til den politiske Udvikling. I Hovedtræk klarlægges her en livsvigtig Side af Forbindelsen mellem Folkehøjskolerne og Folket, som ikke tidligere er blevet fyldestgørende belyst.

Forholdet mellem Folkehøjskolerne og Staten var bestemt af to hinanden modstridende Faktorer: Højskolebevillingen og Tilsynet med Skolerne. Om Udviklingen i Perioden 1850—64 siger Skovmand S. 102: „Væksten var ikke lykkedes, hvis ikke Bondevennerne paa Rigsdagen havde sat igennem, at de første spæde Højskolespirer skulde støttes ved Bevillinger paa Finansloven af Sorø Akademis Midler.“ Men de nationalliberale Kultusministre tog sjælden Initiativet, og Fordelingen mellem Skolerne blev ofte kritiseret. Regeringen var tilbøjelig til at rette sig efter, hvad de lokale Skoleautoriteter mente om de nye Skoler, mens Bondehøjskolens Venner saa en Opgave i at sikre dem større Understøttelse og samtidig værne om deres Selvstændighed og indre Frihed. I Gennembrudstiden efter 1864 fik de højere Bondeskoler Navneforandring til *Folkehøjskoler*, og paa Rigsdagen mødte de Anerkendelse fra næsten alle Sider. „Enhver dansk Mand kunde have godt af at gennemgaa en Folkehøjskole, selv om han var bestemt til en højere Livsstilling; jeg tror, at det vilde være uhyre hensigtsmæssigt, hvis vore Embedsmænd der fik en folkelig Fordannelse,“ udtalte Pastor Bærtelsen, Bjerregrav, i Folketinget (Skovmand, S. 220). Da der i 1870 var et vist Røre blandt Arbejdere og Husmænd, henviste Thomas Nielsen til Højskolens folkeoplysende Gerning som den bedste Hjælp og Vejledning. I Landstinget forsvarede Carl Ploug Folkehøjskolerne mod dem, der krævede Eksamen og Kontrol, og paa Chr. Bergs Forslag var det i 1868 lykkedes at gennemføre en Bevilling „til begavede og fattige Elever ved Folkehøjskolerne“. Syv Aar senere fik Frede Bojsen som Finansudvalgets Formand Bevillingen forhøjet til 66.000 Kr. aarlig eller 5 Gange saa meget som i 1868. I et Brev til Ernst Trier gav Bojsen en social Motivering for dette Fremstød: „Småfolks børn må åbnes fuld adgang til højskolerne, hvis ikke ogsaa disse skal bidrage til at udvide kløften mellem gårdmænd og de små“ (S. 228). At Kultusministeren til

Gengæld i 1876 beskikkede en Tilsynsførende, blev ikke til Skade for Højskolerne, da Dr. Math. Steenstrup var en indsigtfuld Mand med Kærlighed til Sagen.

Estrups første Provisorium 1877 indvarslede en Kamptid ogsaa for Højskolerne. 34 Folkehøjskoler med Askov i Spidsen undlod i Protest mod Regeringens Fremfærd at søge Understøttelse og bar de økonomiske Byrder, dette medførte. Det blev kun en Episode, men Højre tilgav ikke Højskolemænd, der deltog i det politiske Arbejde paa Venstres Side, som naar Forstander Jens Lund, Vejstrup, i 1880 anbefalede Edv. Brandes' Valg paa Langeland. De fleste Højskoler holdt Politik ude fra Skolestuen, og Morten Pontoppidans Tanke om et grundtvigsk Parti afvistes pure, men mange delte Jens Lunds Opfattelse: „Taber Venstre i den nuværende politiske Kamp, saa taber hele den folkelige Sag og dermed ogsaa Højskolen“ (S. 332). I Foraaret 1885 trak det op til den store Styrkeprøve. 8. Maj mødtes 42 Højskolemænd i Odense for at drøfte Højskolens Stilling til de nye Provisorier. Her viste det sig, at Politikere som Berg og Bojsen ønskede at undgaa en Demonstration, der vilde koste samtlige „Venstrehøjskoler“ den Statsstøtte, Rigsdagen havde bevilget dem. Dette praktiske Synspunkt sejrede, men det hindrede ikke, at henvend $\frac{1}{3}$ af Folkehøjskolerne af politiske Grunde mistede deres Statstilskud (navnlig hvor Forstanderen stod i en Riffelforening, var Skattenægter eller udtalte sig for tydeligt paa et politisk Møde). Sympatien for de „udelukkede“ Skoler forstærkede det Indtryk af Venstresind, som gav Anledning til en ligefrem Højskoleforfølgelse fra Højres og Regeringens Side, trods den Tilsynsførendes retsindige Holdning. Med en vis Ret kunde Dr. Steenstrup hævde, at Højskolerne ønskede at faa Statsstøtten tilbage for at blive mere uafhængige af de stedlige politiske Ledere. For den norske Højskolemand og Venstrepolitiker Viggo Ullmann stod det derimod, som om Højskolerne her svigtede den nordiske Frihedssag og godkendte et Grundlovsbrud. Den unge Holger Begtrup svarede: Danske Højskolelærere er ikke enige, men de bevilgede Penge er *Folkets* og skal bruges efter dets Ønske og til dets Gavn. Ad denne Tankebane gled Højskolefolkene naturligt henimod et Forlig paa bredere Basis end det senere politiske. Ved Forhandlinger mellem Højre og Venstre fremkom i 1892 den Højskolelov, der gjorde en Ende paa Striden om Højskolebevillingen og paa Statens vilkaarlige Indblanding i Folkehøjskolernes Stilling til politiske Spørgsmaal. „Omsider havde ikke blot Folketinget, men ogsaa Regeringen og Landstinget anerkendt Folkehøjskolens Arbejde som et nødvendigt Led i den danske Folkeopdragelse“ (Skovmand, S. 415).

Roar Skovmand ejer den „Kritikkens bøjelige Samhu“, som Georg Brandes engang i sine yngre Dage priste som Forudsætningen for virkelig Forstaaelse og Vurdering. Man kan maaske undre sig over, at han, der dog er charmeret af en grundtvigsk Hedspore som den unge Morten Pontoppidan og med Sympati nævner Jak. E. Langes Kritik af Højskoleflertallets svigtende Sans for sociale Problemer, samtidig viser saa stort Maadehold i sin Dom over Folkehøjskolens Indstilling religiøst, politisk og folkeligt: „Dens Stilling til Tidens Aandsstrømninger var vel saa aaben, som den kunde være, naar den ikke helt skulde lade sig rive med“ (S. 440). Ganske vist begyndte Højskolebladet fra 1881 at anmelde „Fritænkernes Bøger“ (jfr. Hakon Stangerups Omtale i „Kulturkampen“

II, S. 236 ff), men under Protest fra flere Sider. Samarbejdet, trods Forskelligheder indenfor Højskolebevægelsen, er maaske bedst illustreret i Alfred Povlsens Udtalelse om „et Fællesskab i Livsanskuelse med mange Overgange og Afvigelser i Enkeltmands Opfattelse af Tidsaandens tilfældige Ytringer“.

Den fortrolige Velvilje, der lyser ud af Skovmands Disputats og hans samtidige lille Bog¹⁾, der i en levende og interessant populær Fremstilling fører Handlingen op til vore Dage, er jo ikke noget enestaaende for denne Forfatter. Folkehøjskolen har endnu mere end Andelsbevægelsen kunnet sole sig i den Glans, som Berømmelse og Efterligning ude i Verden giver. Det er sandsynligt, at vi i Danmark havde faaet dygtigt ledede „højere Bondeskoler“, selv om Grundtvig ikke havde levet, og at den danske Landbostand ud fra sin faglige og politisk-trænede Organisationsevne havde kunnet skabe en Andelsbevægelse, men det føles tomt at fabulere herom. Selv i Dag, hvor „Højskole“ kan heftes paa alle Slags Ungdoms- og Oplysningsvirksomheder, er der en almindelig Erkendelse af, at Kærne og Kraft i Højskolebevægelsen dog er udgaaet fra Grundtvig. Derfor den tilbagevendende Drøftelse: om „Arven“ er forvaltet vel.

En sjælden Gang ser man Skovmand i Kampstilling mod en Nutidshistoriker, og da er det i en Situation med Perspektiv. Vilh. la Cour har i sin Danmarks-historie karakteriseret Tiden efter 1870 som en Opløsningstid i grundtvigsk Kirke- og Højskoleliv. Vel fastholdt Højskolemændene deres Livssyn, men de gav i stigende Grad „Løke“ Frihed paa „Thor“'s Bekostning, og det grundtvigske Folkesyn og Historiesyn blev efterhaanden belempret med saa rummelig en Forstaaelse af Modpartens Argumenter, at det mistede det meste af sin Kraft. Skovmand sætter sin Undersøgelses Hovedresultater ind mod denne Opfattelse og fremhæver med Varme: „Den danske Folkehøjskole opviser ikke et eneste Eksempel paa, at dens Arbejdere opgav det Syn og de Idealer, hvormed de var gaaet ind i Arbejdet.“ Og mere koldsindigt fortsætter Højskolehistorikeren: „At Folkesynet og Historiesynet blev saa rummeligt, at det kunde forstaa en Modparts Argumenter, burde en Historiker være den sidste til at beklage“ (S. 341).

„Kraften gik ikke tabt, den havde blot fundet et bredere Leje“, lyder Roar Skovmands Dom over de Tendenser, der ogsaa af en Fløj indenfor Højskolen opfattes som en Opløsning eller Udvandning af Grundtvigs Højskoleidé og Gennembrudstidens Gerning. Opfattelsen af Aand eller „Uaand“ vil altid være subjektivt præget, men som Oplysningsbevægelse er Højskolens Udvikling et stort og værdigt Emne for en objektiv Historieforskning. Saa langt Skovmands indgaaende Undersøgelser rækker, er de et Udtryk for, hvad en redelig Forsker med Arbejdslyst og virkelig Kærlighed til Opgaven maa mene om den store folkelige Kulturbevægelse fra forrige Aarhundrede.

Fridlev Skrubbeltrang.

¹⁾ Roar Skovmand: Højskolen gennem 100 Aar (Serien Vi og vor Fortid —). Schultz Forlag. 1944.